This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

GRAD
EREN
484
BUHR

A 990,000

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

ԴՈՐԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԹԷ ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԱՄԱՐ
ՄԿՐՏԱԿԱՆՔ
ԿԸ ՄԵՐԺԵՆ ՋՐԱՆԿԱՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Մ. ՀԱՅԿՈՒՆԻ

Միսիոնար Ամերիկայի Մկրտական Հրատարակիչ ընկերութեան

معارف عموميه نظارت جليله سنك في ٢١ صفر سنه ٣٠٣ و
١٦ تشرين ثاني سنه ٣٠١ تاريخلي و ٧٨٥ نومرولي
رخصتنامه سيله طبع اولنمشدر

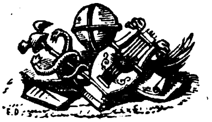

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

(ԱՐԱՄԵԱՆ)

1885

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԹԷ ԻՆՉՈ՞Ւ ՀԱՄԱՐ
ՄԿՐՏԱԿԱՆՔ
ԿԸ ՄԵՐԺԵՆ ՉՄԱՆԿԱՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԵՑ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Մ. ՀԱՅԿՈՒՆԻ
Միսիոնար Ամերիկայի Մկրտական Հրատարակիչ ընկերութեան

معارف عموميه نظارت جليله‌سنك رخصتيله

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ
(ԱՐԱՄԵԱՆ)
1885

ԹԷ ԻՆՉՈ՞Ի ՀԱՄԱՐ

ՄԿՐՏԱԿԱՆՔ ԿԸ ՄԵՐԺԵՆ

ՁՄԱՆԿԱՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ

Բիւրակն իւր 76րդ թուով հրատարակած է յօդուած մի, «Երախայից Մկրտութիւն» անուն, ուր, յետ յիշելոյ թէ Մկրտականք կը մերժեն զմկրտութիւն մանկանց, կը ջանայ ապացուցանել թէ մանկամկրտութիւնն է Սուրբ Գրոց վարդապետութիւններէն մին։ Այս յօդուածը պարտք կը դնէ մեր վրայ ցուցնելու թէ ինչո՞ւ համար Մկրտականք կը մերժեն զմանկամկրտութիւն։

Մկրտականք կը մերժեն զմանկամկրտութիւն,

Ա. Վասն զի անոնք չեն ընդունիր թէ սերտ յարաբերութիւնն որ կայ ի մէջ Հին եւ Նոր անտեսութեանց, եւ Նոր կտակարանի մէջ յիշուած ընտանեաց ո-

մանց մկրտութեան պատմութիւնը, կը մատուցանեն ապացոյց մանկամկրտութեան։

1. Մկրտականք չեն ընդունիր թէ, ըստ Աստուածային բանին եկեղեցին նոյն է Հին եւ Նոր տնտեսութեանց մէջ։

«Եկեղեցի» բառն առնուած է հոս, ինչպէս նաեւ Բիւրակնի մէջ, փոխանակ տեսանելի եկեղեցւոյ, քանզի տեսանելին է որ գործ ունի Թլփատութեան եւ մկրտութեան հետ, եւ կ'իյնայ մեր քննութեան տակ. անտեսանելի եկեղեցին, ինչպէս յայտնի է յանուանէն, ոչ կը տեսնուի մեզմէ եւ ոչ կը քննուի. տեսնել եւ ճանչնալ զայն հնար է նմա միայն որ քննէ զսիրտս։ Եթէ Բիւրակն չընդունէր թէ «եկեղեցի» բառն առնուած է իւր յօդուածոյն մէջ փոխանակ տեսանելի եկեղեցւոյ, պիտի ստիպուի ըսել թէ առնուած է փոխանակ անտեսանելի եկեղեցւոյ։ Եթէ այսպէս է, (եւ պարտի լինել այսպէս, վասն զի չկայ այս երկուքին մէջ միջին), աւելորդ է նմա ապացուցանել թէ անտեսանելի եկեղեցին նոյն է Հին եւ Նոր տնտեսութեանց մէջ. վասն զի ասկէ չհետեւիր թէ մկրտութիւնը կը բռնէ Թլփատութեան տեղը, Թլփատութիւնը եւ մկրտութիւնը կը վերա-

բերին տեսանելի եկեղեցւոյ, եւ ոչ անտեսանելւոյն։ Ոչ միայն Մխիթարեանք, այլ եւ բոլոր Ս. Եւրո. Մանկամկրտականք, կ'ընդունին իբրեւ անտարակուսելի ճըշմարտութիւն թէ, Թլփատութիւն եւ մկրտութիւն կը վերաբերին տեսանելի եկեղեցւոյ։ Կարծեցեալ փաստին մէջ որ կը բերուի Հին եւ Նոր տնտեսութեանց անոր յարաբերութենէն ի հանդէս Մանկամկրտութեան՝ երեւելի. Մանկամկրտական հեղինակք, ինչպէս նաեւ Քրիստոնէական Աստուածաբանութիւն, Ծառ Մկրտութեան, Առաջնորդ եկեղեցւոյ Անդամներուն, եւ Ցոյցարար ճշմարտութեան անուն գրոց հեղինակները, գործածած են «եկեղեցի» բառն փոխանակ տեսանելի եկեղեցւոյ։ Ծառն «Ցոյցարար ճըշմարտութեան» ասէ. «Տեսանելի եկեղեցին էականապէս նոյն է երկու տնտեսութեանց մէջ ալ» (երես 16)։ Բայց եթէ Թիւրինկն մերժէ իւր . Մանկամկրտական եղբայրներէն անտարակուսելի համարուած ճշմարտութիւնք, եւ պնդէ թէ Թլփատութիւն եւ մկրտութիւն կը վերաբերին անտեսանելի եկեղեցւոյ, յայնժամ պարտի ընդունել նաեւ թէ Հին տնտեսութեան սուրբք որ չէին թլփատեալք՝

չէին անդամք անտեսանելի եկեղեցւոյ, զի չունէին զկնիք ուխտին անտեսանելի եկեղեցւոյ, նոյնպէս Նոր տնտեսութեան վերաբերեալ բոլոր մարդիկ որ չեն մկրտեալ։ Այս եւ այսպիսի անտեղութիւնք որ յառաջ կուգան ընդունելէ թէ թլփատութիւն եւ մկրտութիւն կը վերաբերին անտեսանելի եկեղեցւոյ, կը սորվեն զմեզ համարել թէ, «եկեղեցի» բառն առնուած է փոխանակ տեսանելի եկեղեցւոյ։ Արդ «եկեղեցի» բառն իրբեւ այս մտօք առնուած գտնելով՝ սակայն. Քրիստոնէական տեսանելի եկեղեցին չէ եւ չկարէ լինել նոյն ընդ Հրէական տեսանելի եկեղեցւոյ։ Հրէական տեսանելի եկեղեցւոյ ազգային եւ քաղաքական բնութիւն ունենալն անյարմար կընէ զնա լինել նոյն ընդ Քրիստոնէական տեսանելի եկեղեցւոյ, որոյ հիմնադիրն ըսաւ. «իմ թագաւորութիւնս չէ յայսմ աշխարհէ» (Յով. ԺԸ. 36)։ Այն Առաքելական անփոփոխ կանոնը, որ թէ՛ Հրէական եկեղեցիէն եւ թէ՛ հեթանոսներէ դարձողներէն կը պահանջէր մի եւ նոյն պայմանները, այսինքն՝ հաւատալ, ապաշխարել եւ մկրտուիլ (Գործ. Բ. 37—42. Ժ. 44—48. եւ ԺԱ. 17, 18) երբ նոքա կ'ա-

ռաջարկէին լինել անդամ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ, հակառակ կուգայ երկու եկեղեցեաց նոյնութեան գաղափարին։ Եթէ Լանկայի Աւետ. եկեղեցին պահանջէր նոյն պայմաններն թէ՛ Ատափազարի Աւետ. եկեղեցւոյն անդամէն եւ թէ՛ հեթանոսէ մը, երբ սոքա խնդրէին լինել անդամ Լանկայի եկեղեցւոյն, ո՞վ կրնայ ըսել թէ Լանկայի եկեղեցին իրեն հետ նոյն կը համարէր Ատափազարի եկեղեցին։ Հին եւ Նոր տնտեսութեանց եկեղեցեաց անդամ ընդունելու պայմաններն իրարմէ այնչափ կը տարբերին որչափ մարմինն հոգիէն։ Հրէական եկեղեցին տալու համար վայելել իւր բոլոր առանձնաշնորհութիւնները, կը պահանջէր որ իւր անդամք լինէին Աբրահամու սերընդէն ըստ մարմնոյ, այսինքն՝ ծնած ըլլային Հրեայ. ուր Քրիստոնէական եկեղեցւոյ անդամակցութեան համար «ոչ Հրեայ կայ եւ ոչ Յոյն»։ Ըստ Հրէական եկեղեցւոյ ամէն տղայ որ կը ծնանէր Հրեայ, ութերորդ օրը թլփատուելէ ետքը կը լինէր անդամ եկեղեցւոյ, մինչ Քրիստոնէական եկեղեցին կը պահանջէ ամենէն որ կը ցանկան լինել անդամ՝ լինել ծնած Աստուծոյ Հոգիէն։ Հրէական

եկեղեցին իր պասէքէն ուտելու եւ այլ առանձնաշնորհութեանց մասնակցելու համար գերիներէ եւ օտարականներէ կը պահանջէր միայն Թլփատութիւն ըստ մարմնոյ, իսկ Քրիստոնէական եկեղեցին, իր Տէրունական Ընթրեաց եւ այլ առանձնաշնորհութեանց հաղորդ ընելու համար, կը պահանջէ անձնաքննութիւն, նոր սիրտ եւ աշխարհատեցութիւն (Ա. Կորն. ԺԱ. 28—31. Ե. 7,8)։ Հրէական եկեղեցին չունենալով կանոն արտաքսելու իր հոգեւորապէս մեռեալ անդամները՝ առիպեալ էր պահել իր ծոցին մէջ Սադուկեցիներ եւ Փարիսեցիներ որ անհաշտ թշնամի էին ճշմարտութեան. բայց Քրիստոնէական եկեղեցին կը պատժէ հոգեւորապէս եւ կ'արտաքսէ իր ընկերութենէն «անկարգութեամբ» վարուողները, իրենց յանցանքը չխոստովանողները, հերձուածողները, հայհոյիչները եւ ամէն տեսակ (Բ. Թեսաղ. Գ. 6. 14. Մատթ. ԺԸ. 15—17. Բաղղ. գլ. Ե. 23. Տիտ. Գ. 10. Հռով. ԺԶ. 17. եւ Ա. Կորն. Ե. 11)։

Արդ, մինչ Հրէական եւ Քրիստոնէական տեսանելի եկեղեցիք իրենց կազմակերպութեան եւ անդամակցութեան

պապականաց կողմանէ են իրարմէ այնչափ հեռու՝ որչափ է հիւսիսային բեւեռն հարաւային բեւեռէն, տարակոյս չմնար թէ այս երկու եկեղեցիք չեն եւ չեն կարող լինել «նոյն»։

Բայց եւ այնպէս, ընդդէմ այս անհակառակելի փաստից, տեսնք, յանուանէ Քրիստոնէական Աստուածաբանութեան հեղինակն, որպէսզի թեթեւցունեն մանկամկրտութեան փաստին դէմ բերուած այս զօրեղ առարկութեանց ծանրութիւնը, կը պնդեն թէ, մանկունք որ ոչ ալ եւ ոչ աշխարհ գիտեն, «ռահմանեալ եւ եղանակաւորեալ մասը մը անդամ են Քրիստոնէական եկեղեցւոյ։ Կամ արդեօք Աւետ. եկեղեցի մը որ բողոք բարձած չէ ընդդէմ այս միապակար վարդապետութեան։ Յորում կը կայանայ մանկանց այս կարծեցեալ անդամութիւնը։ Կամ թոյլտուութիւն մանկանց մասնակցել Տէրունական ընթրեաց։ Ո՛չ։ Գոնէ, երբ լինին չափահաս, կրնա՞ն մասնակցել եկեղեցւոյ առանձնաշնորհութեանց։ Ո՛չ։ Պարտին քննուիլ եւ «բարեպաշտութեան վստահելի ցոյցեր տալ», որպէսզի լինին անդամք հրապարակական դաւանութեամբ։ Կամ Աւետ. եկեղեցի մը որ, երբ կ՚ընդ-

դունի անդամ, տարբերութիւն դնէ ի մէջ այն անձին որ ի մանկութեան մկրտուելով՝ «սահմանեալ եւ եղանակաւորեալ մոօք մը» եղած է անդամ, եւ ուրիշ անձի մը որ կուգայ Պապական եկեղեցիէն զոր մոլորեալ կը համարի։ Ո՛չ. երկուքէն եւս կը պահանջուին միեւնոյն պայմանք։ Ի՞նչ է ուրեմն այդ «սահմանեալ եւ եղանակաւորեալ մոօք» եղած անդամութիւնն։ Մենք մինչեւ ցարդ կարող չեղանք տեսնել զայս, անտարակոյս, վասն զի չկայ ինչ տեսնելու։ Բոլորովին անօգուտ է ըսել թէ մանկունք, «Ինչպէս որ իրենց երկրին քաղաքացիններն են, եղանակաւորեալ եւ սահմանեալ մոօք մինչեւ չափահաս ըլլալով, ուխտի մտնելով եւայլն, կատարեալ քաղաքացութեան օրինական պայմանները լեցնեն», նոյնպէս անդամք եկեղեցւոյ կը համարուին սահմանեալ մոօք մինչեւ լնուլ կատարեալ անդամութեան օրինաւոր պայմանները։ Քրիստոսի եկեղեցին որ է ի Հոգւոյն Աստուծոյ ծնեալներէ կամաւոր եւ ընտրութեամբ կազմեալ հոգեւոր մարմին. երբէք չկրնար բաղդատուիլ ընդ քաղաքական եւ աշխարհային կառավարութեան։ Վկայութիւնն զոր կը բերէ պատուական

Բիւրակն, Հռովմ. ԺԳ. 1, 16—18 համարներէն, եթէ երբէք կ'ապացուցանէ բան մը, կ'ապացուցանէ թէ Հին անտեսութեան սրբոց հաւատքը նոյն էր Քրիստոնէական տնտեսութեան սրբոց հաւատոյն հետ, ոչ թէ Հրէական ազգային եւ քաղաքական եկեղեցին նոյն էր Քրիստոնէական հոգեւոր եկեղեցւոյ հետ։

2. Մկրտականք չեն ընդունիր թէ, ըստ Աստուածային բանին եկեղեցւոյ ուխտն է նոյն Հին եւ Նոր տնտեսութեանց մէջ։

Մեր մանկամկրտական եղբարց սխալն յայսմ մասին՝ յառաջ կուգայ չփոթելէ իրարու հետ երկու տարբեր ուխտեր որ եղան Աբրահամու հետ, եւ ըմբռնելէ զերկուսին իբրեւ մի։ Տօքթոր Հաճ որ Ամերիկայի Երիցական Աստուածաբանից նշանաւորագոյնն համարեալ է, կ'ըսէ, «Գիտել պարտ է զի Աբրահամու հետ եղան երկու տարբեր ուխտեր. միոյն Աբրահամու մարմնաւոր սերունդը եղաւ Իսահակաւ ազգ եւ տեսանելի ժողովուրդ. միւսոյն Աբրահամու հոգեւոր սերնդեամբ, Քրիստոսիւ (Գաղ. Գ. 16), հաստատուեցաւ եկեղեցի մի (անտեսանելի)։ Չկայ մեծագոյն սխալ քան չփոթել այս երկու ուխտերն իրարու հետ, Շնորհաց եւ Ազգային

ուխտն» ։ Առաջին ուխտն որ եղաւ Աբրահամու հետ, է Ծննդոց ուխտն, որ կը յիշուի ԺԲ. 1—4, եւ ԻԲ. 18 համարներուն մէջ. «Ու երկրի բոլոր ազգերը քեզմով պիտի օրհնուին» ։ «Եւ երկրի բոլոր ազգերն քու սերնդովդ (Քրիստոսիւ, Գաղ. Գ. 16,) պիտի օրհնուին» ։ Թէ այս ուխտն արդարեւ կը տարբերի Թլփատութեան ուխտէն, յայտ է, ոչ միայն վասն զի խոստումը մեծ եւ ընդարձակ է, վասն զի քառասնեւչորս ամօք յառաջ է քան զուխտն Թլփատութեան, եւ վասն զի այս ուխտին մէջ չյիշուիր Թլփատութիւնը որ եղաւ, որպէս զի մարմնաւոր սերունդ մը ժառանգէր, մարմնաւոր Քանան մը, եւ մարմնաւոր թագաւորութիւն մը հաստատուէր, ինչպէս պիտի տեսնեմք յետոյ, այլեւ մանաւանդ, վասն զի Առաքեալն յայտնապէս կ'ըսէ թէ Աբրահամու սերունդն որ կը յիշուի հոս՝ չէ նորա մարմնաւոր սերունդն, Իսահակ, Յակոբ, եւ այլն, այլ է նոյն ինքն Քրիստոս ։

«Արդ, խոստմունքն Աբրահամու եւ անոր սերնդեան եղան. չըսեր, եւ սերընդոցդ որպէս թէ շատերու, այլ որպէս թէ միում, եւ քու սերնդեանդ, որ է Քրիստոս» (Գաղ. Գ. 16)։ Սակայն այս ուխ-

տին խոստումն եղած չէ առաջին ան-
գամ առ Աբրահամ․ Աստուած ի յա-
ւիտենից ըրաւ այս շնորհաց ուխտն (Ե-
փես․ Գ․ 11), եւ ապա խոստումներով
յայտնեց տակաւ, նախ՝ Ադամայ եւ Ն-
ւայի (Ծննդ․ Գ․ 15), «կնոջ սերունդը»
պիտի ջախջախէր օձին գլուխը․ Յետոյ
Աբրահամու (քսան եւ չորս ամօք յա-
ռաջ քան զԹլփատութեան ուխտն), ա-
պա Յակոբայ (Ծննդ․ ԻԸ․ 14), յետ այ-
նորիկ՝ Դաւթի (Սաղմ․ ԺԹ․ Եա․ ԺԱ),
եւ ի վախճանի հաստատեց եւ կատարեց
զայն իւր Որդւոյն արեամբ․ « Ամենքդ
խմեցէք ասկէ․ քանզի այս է արիւն իմ
նոր ուխտի, որ բազմաց համար կը
թափուի ի թողութիւն մեղաց․» (Մատթ․
(ԻԶ․ 27, 28)։ Այս է ահաւասիկ Քրիս-
տոնէական տեսանելի եկեղեցւոյ ուխտը
(Եբր․ ԺԳ․ 20․ Ժ․ 29) որ կը կոչուի
«Նոր ուխտ», վասն զի հաստատուեցաւ
եւ ամրացաւ յարդիւնս Քրիստոսի արեամբ
շատ տարիներ յետոյ քան զկատարումն
Թլփատութեան ուխտին։

Վկայութիւնն զոր ի մէջ կը բերէ Բիւ-
րակն Հռոմ․ Դ․ 10 համարէն՝ կը վե-
րաբերի այս ուխտին եւ ոչ թէ Թլփա-
տութեան ուխտին։

Իսկ միւս ուխտն որ եղաւ Աբրահամուհետ, եւ որ կը վերաբերի Հրէից ազգային եկեղեցւոյն միայն, է թլփատութեան ուխտը, եւ յիշուած է Ծն. ԺԷ. 1—15 համարներուն մէջ. Եւ քեզ խիստ պիտի աճեցնեմ, ու քեզ ազգեր պիտի ընեմ. ու քեզմէ թագաւորներ պիտի ելլեն. Եւ պիտի տամ քեզի ու քեզմէ ետքը քու սերունդիդ... ան երկիրը ուր որ պանդուխտ եղար, բոլոր Քանանու երկիրը...: Աս է իմ ու ձեր մէջ տեղը, եւ քեզմէ ետքը քու սերունդիդ մէջտեղն եղած իմ ուխտս՝ որ պիտի պահէք. ձեզմէ ամեն արու թլփատուի. Ձեր անթլփատութեան մարմինը թլփատէք, ու ատիկայ իմ ու ձեր մէջտեղն եղած ուխտին նշան ըլլայ: Քու տունդ ծնածը՝ եւ ստակովդ ծախու առնուածը անշուշտ պիտի թլփատուի...: Եւ անթլփատ արուն որուն անթլփատութեան մարմինը թլփատուած չէ, այն անձը իր ժողովուրդէն պիտի կորսուի. անիկա իմ ուխտս աւրած է»:

Ասկէ հանճարեղ ընթերցող կը տեսնէ այս համարներէն թէ, այս ուխտն եղած է Աբրահամու մարմնաւոր սերնդեան. խոստումն է ժառանգել մարմնաւոր Քանանը, եւ ուխտապահութեան պատիժն է մարմնաւոր մահ: Որովհետեւ

այս ուխտը որ սերմն կամ կորիզն էր Սինէական ուխտին, բարդաւաճեցաւ յետոյ օրինօք որ տրուեցաւ ի Սինա (Ղեւտ. ԺԲ. 3), այնպէս որ Տէրն մեր յիրաւի կարաց կոչել զայն «Մովսէսի օրէնքը» Երբ շաբաթ օր մարդ կ՚առնու թլփատութիւն որ Մովսէսի օրէնքը չխախտուի, կը բարկանաք ինծի որ ես շաբաթ օր ամբողջ մարդ մը բժշկեցի» (Յով. Է. 23)։ Պօղոս առաքեալ կը նկատէ զթլփատութիւնն իբրեւ մասն Մովսիսական կամ Սինէական ուխտին. «Արդ, թլփատութիւնն ունի օգուտ, եթէ պահես զօրէնս» (Հռով. Բ. 25)։ «Ահա ես Պօղոս կ՚ըսեմ ձեզ, որ, եթէ թլփատուիք, Քրիստոս օգուտ չըներ ձեզ։» «Եւ դարձեալ, կը վկայեմ ամէն մարդու որ կը թլփատուի, թէ պարտական է կատարել բոլոր օրէնքը» (Գաղ. Ե. 2, 3)։ Եթէ այս ուխտը որում կը վերաբերի թլփատութիւնը՝ նոյն ըլլար Քրիստոնէական տեսանելի եկեղեցւոյ ուխտին հետ, արդարեւ անհնար պիտի ըլլար մեզ հասկնալ Երեմիայի ԼԱ. 31, 32 համարներուն իմաստը. «Ահա օրեր կուգան, կ՚ըսէ Տէրը, որ Իսրայէլի տան հետ եւ Յուդայի տան հետ նոր ուխտ պիտի ընեմ, ոչ թէ այն ուխտին պէս զոր

ըրի անոնց հայրերուն հետ....» Ուխտը զոր ըրաւ «անոնց հայրերուն հետ»՝ էր Մովսիսական կամ Սինէական ուխտն, որոյ մի մասն էր Թլփատութիւնն, որպէս կ'ուսուցանեն մեզ Տէրն մեր եւ առաքեալն Պօղոս։ Սակայն «Նոր ուխտը» զոր կը գուշակէ Երեմիա մարգարէ, եւ որ, ըստ Եբ. Ը. 6—13 համարներուն, է ուխտն Քրիստոնէական եկեղեցւոյ, պիտի չըլլինէր Սինէական ուխտին պէս զոր ըրաւ «անոնց հայրերուն հետ» եւ որոյ մի մասն էր Թլփատութիւնը։ «Քանզի եթէ առաջինն (Սինէական ուխտն զորոյ մի մասն կը կազմէր Թլփատութիւնը) անմեղադրելի ըլլար, երկրորդին (Քրիստոնէական եկեղեցւոյ Նոր ուխտին) տեղ չէր փնտռուէր» (Եբր. Ը. 7)։ Այն ուխտը որ կը վերաբերի օրինակներով, ստուերներով եւ արարողութիւններով կազմուած օրինաց՝ կը կոչուի «հին ուխտ» (Եբր. Ը. 13), վասն զի հաստատուեցաւ եւ ածաւ յարդիւնս բազմօք յառաջ քան զՆորհաց ուխտն։ Հեղինակ Եբրայեցւոց թղթոյն ունենալով առաջի աչաց այս երկու ուխտերն՝ կը գրէ Եբր. Ը. 7—13 համարներն. «Ըսելով Նոր ուխտ՝ հնացուց առա-

ցինը (Թլփատութեան Սինէական ուխտը), եւ այն որ կը հնանայ եւ կը ծերանայ՝ մօտ է կորստեան»։

Որովհետեւ հին տնտեսութեան եկեղեցւոյ Թլփատութեան ուխտն «հնացած, ծերացած եւ մօտ էր կորստեան», չէր կարող լինել «նոյն» ընդ ուխտին Քրիստոնէական տեսանելի եկեղեցւոյ։

Կը խնդրեմք Բիւրական պատուական խմբագրէն կարդալ ուշի ուշով գործոց Առաքելոց Բ. գլխոյն 16—19 համարներն եւս, եւ պիտի տեսնէ թէ այն գլխոյն 37, 38 համարներուն մէջ յիշուած խոստումն է ոչ թէ Թլփատութեան խոստումը որ եղաւ առ Աբրահամ, այլ Հոգւոյն Սրբոյ հրաշալի պարգեւաց խոստումը։ «Այլ այս այն է որ Յովէլ մարգարէին բերնով ըսուեցաւ, Եւ պիտի ըլլայ որ վերջին օրերը, կ՚ըսէ Աստուած, իմ Հոգիէս պիտի թափեմ ամէն մարմնոյ վրայ, եւ որդիք ձեր եւ դստերք ձեր պիտի մարգարէանան, եւ երիտասարդք ձեր տեսիլներ պիտի տեսնեն....։ Եւ լսելով զղջացին իրենց սրտերուն մէջ, եւ ըսին Պետրոսի եւ միւս առաքելոց, Արք եղբարք, ի՞նչ ընենք։ Եւ Պետրոս ըսաւ անոնց, ապաշխարեցէք եւ ձենէ իւրա-

քանչիւր ոք Թող մկրտուի ․․․ եւ պիտի ընդունիք Հոգւոյն Սրբոյ պարգեւը ։ Քանզի խոստումը (Հոգւոյն Սրբոյ պարգեւին խոստումը) ձեզ է եւ ձեր որդւոց ․․․ զորս Տէր Աստուած մեր պիտի կոչէ» (Գործ․ Բ․ 37—40) ։ Կը տեսնէ՞ք ուրեմն թէ «խոստումն» որ կայ այս համարներուն մէջ, կը վերաբերի այնպիսի չափահաս «որդւոց» (սերնդոց) որ կարող են մարգարէանալ եւ տեսիլներ տեսնել, եւ այս ոչ ամէն «որդւոց», այլ նոցա «զորս Տէր Աստուած մեր պիտի կոչէ» իւր շնորհաց միջոցներով ։

3․ **Մկրտականք չեն ընդունիր թէ, ըստ Աստուածային բանին, Մկրտութիւնն է կնիք նոր տնտեսութեան ուխտին ։**

Նոր Կտակարանին մէջ բառ մը անգամ չկայ որ ցուցնէ թէ մկրտութիւնն է կնիք նոր ուխտին ։ Նոր տնտեսութեան որդիք կը կնքուին Հոգւով եւ ոչ մկրտութեամբ․ «կնքուեցաք խոստացեալ Սուրբ Հոգւովն որ մեր ժառանգութեան գրաւն է» (Եփես․ Ա․ 13, 14) ։

4․ **Մկրտականք չեն ընդունիր թէ, ըստ Աստուածային բանին, մկրտութիւնը կը բռնէ թլփատութեան տեղը ։**

Ցորչափ եկեղեցիք երկու տնտեսու-

թեանց մէջ եւս չեն նոյն, եկեղեցւոյ ուխտն եւս երկու տնտեսութեանց մէջ չէ նոյն, եւ Նոր տնտեսութեան մէջ մկրտութիւնն չէ կնիք եկեղեցւոյ ուխտին. չենք տեսներ թէ Մանկամկրտականք ինչպէս պիտի ապացուցանեն թէ մկրտութիւնը կը բռնէ թլփատութեան տեղը։ Եթէ եկեղեցին եւ եկեղեցւոյ ուխտն ըլլային նոյն երկու տնտեսութեանց մէջ եւս, տակաւին չլինէր ապացուցեալ թէ մկրտութիւնն կը բռնէ թլփատութեան տեղը, մինչեւ որ Աստուածային դրական հրաման մը չյայտնէր այս երկու դրական խորհրդոց յարաբերութիւնն իրարու հետ։ Սակայն եթէ ընդունիմք առ վայր մի թէ մկրտութիւնը կը բռնէ թլփատութեան տեղը, մեծ անտեղութիւններ կ՚ելլեն մեր առջեւ.

1. Եթէ թլփատութիւնն եւ մկրտութիւն են կնիք միեւնոյն ուխտին, եւ մկրտութիւնը կը բռնէ թլփատութեան տեղն, ապա անթլփատք միայն պատրաստական են մկրտուիլ, եւ երեք հազար անձանց մկրտութիւնն համարուելու է կրկնամկրտութիւն։

2. Եթէ մկրտութիւնը կ՚բռնէ թլփատութեան տեղը, ապա արուք միայն

պարտին մկրտուիլ, կանանց մկրտուիլն հակառակ կ'ելլէ՝ գերագոյն կամաց Աստուծոյ, որ դրաւ զթլփատութիւնն արու մանկանց համար միայն։

3. Եթէ մկրտութիւնը կը բռնէ թլփատութեան տեղը, պարտի կատարուիլ իհարկէ ութերորդ օրն ըստ օրինակի թըլփատութեան, եւ, ինչպէս մեծ պատժոյ պարտական էին ծնողք որ անհոգութեամբ կը թողուին իւրեանց որդւոց թլփատութիւնն ութերորդ օրն անդին, նոյնպէս անպատիժ պիտի չմնան Քրիստոնեայ ծնողք որ իւրեանց մանկանց մկրտութիւնն կը թողուն ութերորդ օրն անդին։

4. Հրեայ մանկունք թլփատեալք լինէին անդամք Հրէական ազգային եկեղեցւոյ եւ կ'ուտէին պասեքէն, ապա մկրտեալ մանկունք եւս որ աջ եւ ահեակ չեն գիտեր՝ մկրտութեամբ պարտին լինել անդամք Քրիստոնէական եկեղեցւոյ եւ ստանալ իրաւունս մասնակցել Տէրունական Ընթրեաց։

Գիտեմք թէ Մանկամկրտականք, գէթ նոցա մի մասն, մեղմացունելու համար այս առարկութեանց զօրութիւնը, կ'ըսեն. «Քրիստոնէական տնտեսութեան մէջ կը տիրէ առաւել ազատութիւն քան

որչափ կը տիրէր Հրէականին մէջ, արդ այս ազատութիւնը կու տայ Թոյլ Քրիստոնէից իբրեւ զՀրեայս կապեալ չմնալ այսպիսի մանր կէտերու։» Հարեւանցի տեսութիւն մ'անգամ բաւական է սահայն ցուցնել թէ, այս պատասխանը չյարմարիր գէթ մեր չորրորդ առարկութեան, վասն զի այս առարկութիւնը կը բղխէ այնպիսի իրողութենէ մը որ կը ցուցնէ թէ աւելի նուազ ազատութիւն կը տիրէ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ քան որչափ էր Հրէականին մէջ։ Քրիստոնէական եկեղեցին կ'արգելու նկատել զմկրտեալ մանկունս իբրեւ անդամ եկեղեցւոյ, եւ մասնակից ընել զնոսա Տէրունական Ընթրեաց, մինչ Հրէական եկեղեցին կը ճանչնար զթլփատեալ մանկունս անդամ եկեղեցւոյ, եւ թոյլ կու տար նոցա ուտել պասեքէն։ Բայց այն փաստն թէ քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ կը տիրէ «աւելի ազատութիւն,» կը տկարանայ լուծել մեր առաջին, երկրորդ եւ երրորդ առարկութիւնները։ Պարտ է յիշել թէ թլփատութիւնն եւ մկրտութիւն կը վերաբերին Աստուծոյ դրական օրինաց, այսինքն՝ այն օրինաց, որոց վերայ չէինք կարող ունենալ երբէք տեղե-

կութիւն, եթէ Աստուած չյայտնէր զնոսա մեզ։ Գիտնալու համար անոնց հաստատութեան, գործադրութեան եւ խափանման ժամանակին եւ այլ պարագաներն՝ կարօտ էինք Աստուծոյ անմիջական յայտնութեան։ Եթէ Թլփատութիւնն իբրեւ կրօնական պարտականութիւն չխափանուէր Աստուածային հրամանաւ, մինչեւ ցայսօր պարտական էինք կատարել զայն, եւ զանցառութիւնը պիտի չթողուէր անպատիժ։ Արդ, կը հարցունեմք. Ո՞ր Աստուածային հրաման կամ առաքելական օրինակ կ'ըսէ մեզ. «Թէպէտ բացարձակ հրաման էր Աստուծոյ կատարել զԹլփատութիւնն ութերորդ օրը, եւ ծնողք որ անհոգութեամբ կ'անցունէին այս պայմանելու ժամանակին՝ էին պարտական մեծի պատժոյ, դուք կրնաք սակայն Թլփատութեան տեղը բանով մկրտութիւնը թողուլ յանորոշ ժամանակ։ Թլփատութիւնն ըստ հրամանի Տեառն արու մանկանց համար միայն էր, դուք կրնաք սակայն Թլփատութեան տեղը բանով մկրտութիւնը մատակարարել կանանց եւս։» Մեք Աստուածային բանին մէջ տեսած չենք այսպիսի իմաստ տուող ո՛չ հրաման եւ ո՛չ օրինակ։ Եթէ ոք ապաւինելով Քրիստոնէական տեսակէ-

սութեան մէջ տիրող ազատութեան՝ ունի իրաւունս մուծանելոյ, արտաքոյ Աստուածային կարգադրութեան, փոփոխութիւններ ի պայմանի մկրտութեան ժամանակին եւ ի սեռի մկրտելի անձանց, ընդէ՞ր ուրիշ մը, այն ազատութենէն առնլով համարձակութիւն, չունենայ իրաւունս թողլոյ բոլորովին զմկրտութիւն։ Կը տեսնե՞ս, ընթերցող, թէ յո՛ կը տանի զմեզ այս ճանապարհն։ Մարդկային սխալական տրամաբանութեան հետեւելով փոխել Աստուծոյ դրական օրէնքն ինչ մեծ յանդգնութիւն է, եւ ինչ ահաւոր բան։ Արդարեւ զարմանալի կը թուի մեզ զոր ինչ այս կէտին վրայ կ'ըսէ «Ցայցարար Ճշմարտութեան»․ «Բայց յայտնի է որ Հայաստանեայց Առ. եկեղեցին չպնդեր թէ անշուշտ մարդ մը մանկութեան մէջ մկրտուելու է։» Եթէ մկրտութիւնը կը բանէ թլփատութեան տեղն, ինչպէս այն գրուածին հեղինակը կը ջանայ հաստատել Անգղիերէնէ թարգմանեալ երկայն ճառով մը, Հայաստ. Առ. եկեղեցին կը մեղանչէ, եթէ չպնդեր թէ «Ամէն մարդ պարտի մկրտուիլ ի մանկութեան։»

5. Եթէ մկրտութիւնը թլփատութեան

տեղը կը բռնէ, եւ առաքելական դարուն մէջ մանր տղայք կը մկրտուէին, ապա առաքեալք հակառակն գործ ըրին, թող տալով ծնողաց որ կը դառնային Հրէութենէ ի Քրիստոնէութիւն՝ թլփատել եւս իրենց մանուկները, ինչպէս կը տեսնուի Գործ. ԻԱ. 20—25 համարներուն մէջ: Եթէ առաքեալք ուսուցին թէ մկրտութիւնը կը բռնէր թլփատութեան տեղը եւ էր կնիք նոր ուխտին, բարեպաշտ ծնողք, յետ դրոշմելոյ այն կնիքն իւրեանց որդւոց վրայ, միթէ կը փափաքէի՞ն նաեւ թլփատել զնոսա. եւ եթէ նոքա փափաքէին, ոչ ապաքէն պիտի համարուէր այս իբրեւ նշան թերահաւատութեան եւ ուխտազանցութեան, եւ այն ծնողք պիտի արժանանային առաքելոց յանդիմանութեանը: Ընդէ՞ր ուրեմն առաքեալք փոխանակ յանդիմանելոյ զնոսա՝ կը յիշեն այն գործն իբրեւ ընկալեալ ճշմարտութիւն, որոյ հակառակ ելլելու չէր նաեւ Պօղոս Առաքեալ: Ճշմարիտ է թէ առաքեալք չպահանջեցին թլփատութիւն այն Քրիստոնեաներէն որ կը դառնային Հեթանոսութենէ, եւ Հրէութենէ դարձելոց ուսուցին չհամարել զթլփատութիւնն հարկաւոր ինչ ի փրկութիւն, այլ

Թոյլ տուին Հրեայ Քրիստոնէից միայն կատարել զայն իւրեանց որդւոց վրայ իբրեւ ազգային սովորութիւն, եւ արդարեւ ոչ այլ ինչ էր թլփատութիւնն, եթէ ոչ ազգային սովորութիւն: Մինչ քրիստոնեայք որեւիցէ պարագայէ շարժեալ կը ցուցնէին միտումն ի թլփատութիւն իբրեւ կրօնական պարտականութիւն, եւ առաքեալք կը ջանային ուղղել նոցա այս սխալ գաղափարն, ընդէ՞ր ուրեմն գոնէ մի անգամ չըսին նոցա. «Արք եղբարք, ի՞նչ կ'ընէք, միթէ չուսուցի՞նք ձեզ թէ մկրտութիւնը կը բռնէ թլփատութեան տեղը. ցորչափ մկրտեալ էք դուք եւ ձեր որդիք, այլեւս ի՞նչ հարկ կը մնայ թլփատել ձեզ:» Առաքեալք երբէք յառաջ չբերին զայս փաստ ընդդէմ թլփատութեան. Նէանտէր կ'ըսէ, «Եթէ մկրտութիւնը կը բռնէր ստուգիւ թլփատութեան տեղը, այս պիտի բերուէր հարկաւ իբրեւ ապացոյց ընդդէմ այն սուտ վարդապետաց որ կը սորվեցունէին (հեթանոսութենէ դարձող Քրիստոնէից) թէ, եթէ Մովսէսէ աւանդուած սովորութեան համեմատ չթլփատուէին, չէին կրնար փրկուիլ:» Միթէ այս պարագայք չե՞ն ապացուցաներ յայտ յանդիմանս թէ.

առաքեալք երբէք չուսուցին թէ մկըր-
տութիւնը կը բռնէ թլփատութեան տե-
ղը ; եւ թէ՝ առաքելական դարուն մէջ
մանկամկրտութեան գաղափարն անգամ
չկար ։ Թէ Կող. Բ. 11 եւ 12 համարնե-
րուն մէջ յիշուած «անձեռագործ թլփա-
տութիւնը» չնշանակեր ջրով կատարուած
Քրիստոնէական մկրտութիւն, յայտնի է
ոչ միայն այն համարներուն ընդհանուր
իմաստէն, այլ եւ նոյն իսկ «անձեռա-
գործ» բառէն, քանզի մկրտութիւնը
որ ջրով եւ ձեռօք կը կատարուի՝ չկարէ
կոչուիլ «անձեռագործ» զի է գործ ձե-
ռաց ։

Հին եւ Նոր տնտեսութեանց յարաբե-
րութենէն ի հանդէս Մանկամկրտութեան
բերուած փաստն այնչափ անհիմն եւ ան-
տեղի է, որ նոյն իսկ Մանկամկրտական
աստուածաբաններէն եւ մատենագիրնե-
րէն երեւելիք ոմանք խօսած են հակա-
ռակ այս ապացուցին ։ Սդիւարդ, որ Ամե-
րիկայի ժողովական եկեղեցւոյն պայծառ
ջահերէն մին համարուած է, Հին եւ Նոր
տնտեսութեանց յարաբերութենէն բեր-
ուած փաստն ակնարկելով կ'ըսէ. «Եթէ
այսպէս խորհինք, անթիւ դժուարու-
թիւնք կ'ելնեն մեր առջեւ ։ Թլփատու-

թեան ուխտը չընծայեր երբէք ապա-
ցոյց մանկամկրտութեան։» Տօք. Է. Ուիլ-
եամս, ուրիշ Մանկամկրտական աստ-
ուածաբան մը, կ՚ըսէ. «Արդարեւ Նոր
տնտեսութեան սուրբք չունին երբէք
մասնակցութիւն Աբրահամու ուխտին
(Թլփատութեան ուխտին) հետ, որ-
պէս չունէին հին տնտեսութեան սուրբք
որ ապրեցան յառաջ քան զԱբրահամ։»
Համբաւաւորն Փոջէրին, ուրիշ Մանկա-
մըկրտական մատենագիր մը, կ՚ըսէ. «Ի
զուր կ՚աշխատինք Թլփատութեան կար-
ծեցեալ հանգիտութենէն հանել փաստ
ի նպաստ մկրտելոյ զմանկունս։» Տօք.
Հոջի, ուրիշ Մանկամկրտական աստուա-
ծաբան մը, կ՚ըսէ. «Արդարեւ պարտինք
անաչառապէս խոստովանել թէ կան մե-
ծամեծ տարբերութիւնք ընդդէմ այն
կարծեաց թէ մկրտութիւնը բռնած է
Թլփատութեան տեղը։»

Արդ, եթէ Հին եւ Նոր տնտեսութեանց
մէջ եկեղեցին նոյն չէ, եկեղեցւոյ ուխ-
տին կնիքը նոյն չէ, եւ մկրտութիւնը
չբռներ Թլփատութեան տեղն, ապա չհե-
տեւիր թէ մանկունք պարտին մկրտուիլ,
որպէս Հրէից մանկունք կը Թլփատուէին։

Բիւրակն Նոր կտակարանին մէջ յիշուած

ընտանեաց ոմանց մկրտութեան պատմութիւնէն ի հանդէս մանկամկրտութեան հանուած փաստն ի մէջ կը բերէ հարցման սա ձեւով, «Ո՞վ կրնայ ցուցնել թէ առաքեալք, յետ համբարձման Տեառն, հազարաւորներ եւ ամբողջ ընտանիքներ մկրտած ատեննին, ինչպէս յիշուած է ի Գործս եւ ի Թուղթս առաքելոց, նոցունց մէջ գտնուող մանր տղայքը դուրս կը ձգէին, եւ ծնողք որ անոր հակառակն տեսած, սովրած եւ վարժուած էին, երբէք առարկութիւն չըրին։» Մեք դարձունելով այս հարցումը Բիւրական՝ կ՚ըսեմք. «Ո՞վ կրնայ ցուցնել թէ առաքեալք, երբ, յետ համբարձման Տեառն, կու տային հաղորդութիւն հազարաւորաց եւ ընտանեաց, մանր տղայքը դուրս կը ձգէին, եւ ծնողք որ տեսած, ուսած եւ վարժուած էին հաղորդ ընել զտղայս պասեքին ընթրեաց եւ այլ արարողութեանց, երբէք չըրին առարկութիւն։» Մինչդեռ Բիւրական կը խորհի պատասխանել մեր հարցման, մեք կանխեմք պատասխանել նորա հարցման։

1. Թէպէտ Տէրունական Ընթրեաց մատակարարութեան համար եւս ըսուած չէ թէ Առաքեալք դուրս կը ձգէին մա-

նուկններն, սակայն մենք խորհրդոյն ընթացքէն գիտենք թէ մանկունք չէին մասնակցիր անոր. նոյնը կ'ըսեմք նաեւ մկրտութեան համար։

2. Հրէութենէ 'ի Քրիստոնէութիւն դարձող ծնողք գանգատելու եւ առարկելու առիթ չունէին, վասնզի առաքեալք թոյլ տուած էին նոցա թլփատել իւրեանց մանուկներն, ինչպէս կ'ընէին 'ի Հրէութեան։ Գործ. ԻԱ. 20-25։

3. Որովհետեւ Տէրունական հրամանը կը պահանջէր, իբրեւ պայման մկրտութեան, հաւատալ եւ աշակերտիլ (Մատթ. ԻԸ. 18. Մարկ. ԺԶ. 15. 16), առաքեալք չէին համարձակեր մկրտել զմանկունս, անկարողս ի հաւատալ եւ յաշակերտիլ։ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մկրտութեան խորհրդոյն ծագումն տուող եւ հաստատող սա գերագոյն հրամանին համար, «Գնացէք աշակերտեցէք բոլոր ազգերը, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ»։ «Գնացէք բոլոր աշխարհ, եւ քարոզեցէք աւետարանը բոլոր արարածոց. ով որ հաւատայ եւ մկրտուի՝ պիտի փրկուի»..., ըսել թէ կը վերաբերի միայն «նորահաւատից», արդարեւ մեծ վտանգի նշաւակ ընել է ո՛չ

միայն մկրտութեան խորհուրդն, այլեւ
ամբողջ Քրիստոնէական հաւատքը։ Եթէ
յարուցեալ Տեառն այս հրամանը կը վե-
րաբերի միայն «նորահաւատից», եւ չէ
կանոն արդի Քրիստոնէական եկեղեցեաց
մկրտութեան խորհրդոյն եւս, ուրեմն
արդի Քրիստոնէական եկեղեցիք չունին
երբէք հրաման իւրեանց Տէրոջմէն կա-
տարել զխորհուրդս Քրիստոնէական մը-
կրտութեան։ Վասն զի չկայ Նոր Կտա-
կարանին մէջ ուրիշ Տէրունական հրաման
որ կը հաստատէ զխորհուրդ մկրտու-
թեան։ Եթէ այս գերագոյն հրամանն կը
վերաբերի միայն «նորահաւատից», ի՞նչ-
պէս կարենանք որոշել թէ չեն վերաբե-
րիր «նորահաւատից» միայն՝ Նոր կտակա-
րանին մէջ գրուած ուրիշ բազում հրամանք
եւս, որ կը հաւատամք թէ կը վերաբերին
արդի Քրիստոնէութեան, քանզի այն
պատուէրներուն ամէնքն ի սկզբան տրուե-
ցան «նորահաւատից։» Եթէ մեր տկար
բանականութիւնն պիտի լինի մեզ դա-
տաւոր ի վճռել թէ Աստուածային բանին
այս ինչ մասը կը վերաբերի մեզ, եւ այն-
ինչը՝ «նորահաւատից», վա՜յ է մեզ։ Բայց,
աղէ՛, ի՞նչ կը նշանակէ «նորահաւատ։»
Եթէ «նորահաւատ» բառով պիտի հաս-

կընանք յայլմէ կրօնէ դարձող ի Քրիստոնէութիւն՝ առանց վերստին ծնանելու Աստուծոյ Հոգիէն, Աստուածային բանն չճանչնար երբէք այսպիսի «նորահաւատ»։ Աստուծոյ օրէնքը խտրութիւն չդներ ի մէջ այսպիսի նորահաւատից եւ կռապաշտից կամ այնպիսեաց որ լինելով որդիք քրիստոնեայ ծնողաց՝ առանց վերստին ծննդեան իբր ժառանգութիւն գտած են Քրիստոնէութիւնը․ զսոսա ամենեսին կը համարի Աստուծոյ խօսքը «Բնութեամբ որդիս բարկութեան» (Եփես. Բ. 3)։ Բայց եթէ «նորահաւատ» բառը կը նշանակէ այնպիսի ոք որ վերստին ծնանելով լինի աշակերտ Քրիստոսի, եւ իւր այս փոփոխութիւնը կը յայտնէ կենդանի հաւատով աշխարհի առջեւ եւ կը մկրտուի, (չիք տարակոյս թէ առաքեալք այսու մտօք կը մկրտէին), ո՞չ ապաքէն ամէն ճշմարիտ Քրիստոնեայ, ամէն դարու մէջ, է «նորահաւատ»։ Միթէ չկա՞յ ամէն Քրիստոնէի կենաց մէջ նշանաւոր ժամ, յորում կը ծնանի նա Աստուծոյ Հոգիէն, եւ լինի «նորահաւատ»։ Եթէ առաքելական դարու «նորահաւատից» մկրտութիւնը կը համարուէր մեծ գործ հնազանդութեան, դաւանութեան, նը-

եալ եւ անսխալ կանոն հաւատոյ եւ վարուց, եւ գալով դրական պատուէրներու՝ ընդունել իբրեւ պարտաւորիչ այն պատուէրը որ յայտնեալ է ի Սուրբ գիրս, եւ մերժել իբրեւ արգելեալ զայն որ չէ հրամայեալ ի նոյն գիրս։ Համարելով զայս իբրեւ ընկալեալ ճշմարտութիւն, ի՞նչ աւելի մեծ փաստ կարող ենք գտնել մերժելու զմանկամկրտութիւն քան զչպատուիրելն Աստուծոյ զայն ի Սուրբ գիրս։

6. Մանկամկրտական երեւելի աստուածաբաններ եւ մատենագիրներ չեն ընդունիր թէ Նոր կտակարանին մէջ յիշուած տնովին մկրտութեանց պատմութիւններէն կրնայ ապացուցուիլ թէ մանկունք կը մկրտուէին։

Նեանդեր կ՚ըսէ. «Նոր կտակարանին մէջ յիշուած տնովին մկրտելոց պատմութիւններէն չենք կրնար հետեւցունել թէ մանկունք եւս մկրտուած են։» Մայեր, որ համբաւեալ է իբրեւ թագաւոր Նոր Կտակարանի յունարէնագիտաց, կ՚ըսէ. «Գործոց ԺԶ. 15, 33, ԺԸ. 8, եւ Ա. Կորնթացւոց Ա. 16 համարներն կը բերուին ի նպաստ մանկամկրտութեան, սակայն յանդէպս եւ յանիրաւի։» Համբաւաւորն Տըվեթե կ՚ըսէ. «Գիտեմ թէ Լիդիայի տան

մկրտութիւնը կը բերուի իբրեւ ապացոյց թէ մանկանց մկրտութիւնն ունի առաքելական հեղինակութիւն, չկայ սակայն այն պատմութեան մէջ ապացոյց թէ բաց ի հաւատացելոց մկրտուեցան այլք եւս։» Օլս հաուզէն, ակնարկելով Լիդիայի տան մկրտութիւնը, կ'ըսէ. «Ամենեւին ապացուցուած չէ թէ այն տնովին մկրտութեան մէջ մասն ունեցան նաեւ մանկունք»։ Քիթոյի Աստուածաշնչի բառարանը կ'ըսէ. «Ապացուցուած չէ թէ այն ընտանեաց մկրտելոց մէջ կային մանր տղայք։» Կրնայինք յիշել ուրիշ մատենագիրներ եւս որ յայս կարծիս են, բայց այսչափը բաւական է ցուցնել թէ Մանկամկրտական աստուածաբաններէն կան որ չեն ընդունիր թէ ընտանեաց մկրտութեան պատմութենէն կրնայ հանուիլ փաստ ի նպաստ մկրտութեան մանկանց։

Բ. Մկրտականք կը մերժեն զմանկամկրտութիւն, վասն զի նոքա՝ կը հաւատան թէ Աստուծոյ խօսքին մէջ գըտնուած բոլոր փաստք ի հանդէս մկրտութեան, են ի նպաստ չափահաս հաւատացելոց։

Մկրտութեան Աստուածատուր հրամանն է հրաման մկրտուելու հաւատա-

ղով եւ աշակերտներով (Մատթ. ԻԸ. 19. Մարկ. ԺԶ. 15, 16)։

Նոր Կտակարանին մէջ յիշուած մկրտութեան ամէն պատմութիւն է պատմութիւն հաւատքով եւ ապաշխարելով մկրտուելու (Գործ. Բ. 37—42. Ը. 12-18, 26—40. Թ. 6—19, Ժ. 44—48. Բաղդ. ԺԶ. 18, ԺԶ. 13—15, 27—34, ԺԸ. 8)։ Նոր կտակարանին մէջ մկրտութեան հոգեւոր նշանակութեանը վերաբերեալ բոլոր ակնարկութիւնք, են վերաբերեալ հաւատքով, ապաշխարելով եւ վերստին ծնանելով մկրտեալ անձանց։ (Հռով. Զ. 1 -5. Գաղ. Գ. 27. Կող. Բ. 12. Ա Պետ. Գ. 21)։

Արդ ցորչափ մկրտութիւնը հիմնող կամ հաստատող Տէրունական պատուէրն կը պահանջէ իբրեւ պայման հաւատք եւ աշակերտութիւն նախ քան զմկրտութիւն, ցորչափ առաքելական դարու մէջ մկրտելոց օրինակք կը ցուցնեն թէ մկրտութեան յարմար անձինք են հաւատացեալք եւ ապաշխարողք միայն, եւ ցորչափ մկրտութեան խորհրդաւոր նշանակութեանը վերաբերեալ ակնարկութիւնք կ'ապացուցանեն թէ այդ խորհուրդն սահմանեալ է վասն նոցա միայն որ կ'ընծա-

յեն ճշմարիտ ապացոյցներ թէ ծնեալ են Սուրբ Հոգիէն, Մկրտականք հաւանեալ են թէ, եթէ ընդունին զմկրտութիւն մանկանց, կը մեղանչեն, վասն զի կ՚ընեն ոչ միայն ինչ որ չէ հրամայեալ ի Տեառնէ, այլեւ կը լուծեն մկրտութեան պայմանները զորս Նա կապած է անքակտելի կապերով ընդ մկրտութեան։

Գ. Մկրտականք կը մերժեն զմանկամկրտութիւն, վասն զի կը հաստատեն թէ ոչ միայն Նոր Կտակարանի հակառակ է այն, այլեւ եկեղեցական պատմութեան որ կը վկայէ թէ մանկամկրտութիւնը սպրդած է Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ առաքելական դարէն շատ ետքը այն Նոր վարդապետութեանց հետ որ պատճառ եղան եկեղեցւոյ աղաւաղելուն։

Թէ եւ Մկրտականք վճռական կը համարին ինչ որ Նոր Կտակարանը կը սորվեցունէ այս նիւթոյն վրայ, չեն մերժեր սակայն պատմական վկայութիւններ, երբ այս վկայութիւնք կը լուսաւորեն Նոր Կտակարանի վարդապետութիւնները։

Պատ. Բիւրակն կը խնդրէ մենէ ցուցնել թէ երբ մտած է մանկամկրտութիւնն յեկեղեցին։ Առանց խօսելու ընդարձակ պատմական հետազօտութիւններ այս հա-

մանաւանդ գրութեան մէջ, կ'աշխատինք բերել կարեւոր պատմական դէպս ինչ եւ վկայութիւնս որ բաւական են գոհացունել անկողմնակալ ընթերցողն թէ, մանկամկրտութիւնն է նոր վարդապետութիւն որ սպրդած է յեկեղեցին երրորդ դարուն մէջ։

1. «Վարդապետութիւնք երկոտասան առաքելոց» անուն գիրքն, որ ընդունուած է երեւելի Մանկամկրտական աստուածաբաններէ իբր արժանահաւատ գործ երկրորդ դարու, յետ ուսանելոյ ընդհանուր կանոն վասն երդանակի մկրտութեան, կ'ըսէ, «Թող թէ մկրտիչն եւ թէ մկրտելի անձն ծոմապահութիւն ընեն նախ քան զմկրտութիւն. պատուիրէ մկրտելի անձին որ գէթ մի կամ երկու օր ծոմապահութիւն ընէ։» Եթէ երկրորդ դարու մէջ սովորութիւն էր մկրտել զմանկունս, միթէ հնար է որ այս գիրքը որ կը պնդէ լինել առաքելոց եկեղեցւոյ՝ գործածէր այսպիսի ոճ։ Այլ եւ անհնար չխօսող մանկունք միթէ կարող են մի կամ երկու օր ծոմ պահել, կամ ծոմապահութեան նշանակութիւնն հասկնալ։ Յայտնի է թէ մանկամկրտութեան նշոյլն անգամ չկար, երբ այս գիր-

քը գրուեցաւ, եւ հարկ չկար աւանդել կանոններ անոր համար։

2. Յուստինոս վկայն որ վախճանեցաւ յամի Տեառն 163, կ'ըսէ. «Նոցա որ կը համոզուին եւ կը հաւատան թէ ինչ որ կը քարոզեմք է ճշմարիտ, եւ կ'ըսեն թէ այն ճշմարտութեանց համեմատ ապրելու որոշում ըրած են՝ կը սորվեցունեմք աղօթել առ Աստուած, եւ ծոմապահութեամբ խնդրել թողութիւն անցեալ մեղաց իւրեանց, մինչ մեք եւս կ'աղօթեմք եւ ծոմ կը պահեմք անոնց հետ, եւ յետ այսորիկ կը տանիմք զնոսա տեղ մը ուր ջուր կայ մկրտութեան համար,» եւլն։

3. Տերտուղիանոս որ 220ին վախճանեցաւ՝ կ'ըսէ. «Նոքա որ կը փափագին մկրտուիլ՝ պարտին մանաւոր պատրաստութիւններ ընել ծոմապահութեամբ, հսկմամբ եւ աղօթիւք եւ միամիտ ապաշխարութեամբ։» Այս եւ սոցին նման պայմանք եւ գործք զորս այս եկեղեցական հարք կը պահանջեն ի մկրտելեաց՝ ամենեւին չեն յարմարիր մանկանց որ ոչ աջ գիտեն եւ ոչ ահեակ, եւ կը ցուցնեն թէ եկեղեցին չէր ճանաչեր մանկամկրտութիւն առաջին եւ երկրորդ դարերուն մէջ։

Մեր դարուն նշանաւորագոյն Մանկամկրտական եկեղեցական պատմիչք եւ հեղինակք սա վկայութիւնները կու տան ։

4. Գրեսըլ. «Մանկամկրտութիւնը բոլորովին օտար էր առաքելական եկեղեցւոյ մէջ, ոչ միայն երկրորդ դարուն վերջը, այլ եւ ստուգիւ մինչեւ ցամ Տեառն 250 ։ Կիպրիանոս է մանկամկրտութեան հայրը ։»

5. Նեանտեր. «Մանկամկրտութիւնն սկսաւ բազմօք յետոյ քան առաքելական դարը. ոչ միայն մանկամկրտութեան յետնագոյն ժամանակ երեւելն, այլ եւ անոր դէմ եղած անդադար ընդդիմութիւնք, կը բերեն զմեզ սա եզրակացութեան թէ այն սովորութիւնը ծագած չէ առաքեալներէն ։»

6. Կէօրիք. Թէեւ մանկամկրտութեան հարկաւորութիւնը ընդունուեցաւ երկրորդ դարուն մէջ, սակայն... մինչեւ ի կատարած հինգերորդ դարուն չեղաւ ընդհանուր ։»

7. Մայեր ակնարկելով առաքելական դարը՝ կ՚ըսէ. «Սովորութիւն չկար մկըրտել զմանկունս ։ Մկրտութիւն նախ քան զհաւատս եւ զաշակերտութիւն՝ չյիշնուիր երբէք ի Սուրբ Գիրս ։»

8. Լանկէ. «Մանկամկրտութիւնն կը հակառակի բոլորովին առաքելական դարուն ոգւոյն եւ Նոր Կտակարանի էական սկզբանց»։ «Ապա ի զուր է ամէն ջանք որ լինի ապացուցանելոյ զմանկամկրտութիւն ի Նոր Կտակարանէ։ Մանկամկրտութեան օրինակ չյիշուիր երբէք հոն, ոչ ակնարկութիւն կայ նորա արդեանց եւ ոչ պատուէր կը տրուի նորա մատակարարութեան համար։»

9. Փրեզանսէ, «Ջեմք կրնար հաւատալ թէ մկրտութիւնը մատակարարուեցաւ մանկանց առաքելական դարուն մէջ։»

10. Տին Սթանլի. «Յայտնի է թէ առաքելական դարուն եւ նորա յաջորդ երեք դարուց մէջ իբրեւ ընդհանուր կանոն էր մկրտել չափահասից միայն։»

11. Մաքքիաս. «Զ՚կան պատմական գրութիւնք որ յստակ կերպիւ ապացուցանեն թէ առաջին եւ երկրորդ դարուց մէջ մանկամկրտութիւնն ունէր գոյութիւն։»

12. Ռայնուալս. «Մանկամկրտութեան առաջին նշոյլն տեսնուած է երկրորդ դարուն վերջը Արեւմտեան եկեղեցւոյ մէջ։»

13. Տասրին. Աստուածպաշտութիւն կոչուած գրքին հեղինակը. «Ամենէքն ըն-

դունուած է թէ մանկամկրտութեան եկեղեցւոյ մէջ ընդհանուր գործածուելուն վրայ առաջին անգամ խօսողն է Կիպրիանոս. սակայն պարտ է գիտել թէ այս հեղինակն է նաեւ որ կը խօսի առաջին անգամ մանկանց Տէրունական ընթրեաց մասնակցելուն վրայ։ Եթէ յիշել նորա զմանկամկրտութիւնն ապացոյց է թէ մանկամկրտութիւնն ունէր աստուածային հեղինակութիւն, ապա նաեւ յիշել նորա զհաղորդութիւն մանկանց է ապացոյց մանկանց հաղորդութեան, սակայն բոլոր Աւետ. Մանկամկրտականք կ՚ընդունին թէ մանկանց Տէրունական ընթրեաց մասնակցելն է նորահնար վարդապետութիւն յեկեղեցւոջ։»

Փրոֆէսոր Հաճ. «Ըստ ճշմարիտ եւ նախնական նպատակի՝ մկրտութիւնը մատակարարուելու է չափահասից որ ընդունակ են ճշմարիտ աշակերտութեան, ապաշխարութեան եւ հաւատոյ։»

15. Հակինսպախ. «Սուրբ գրքէն ի հանդէս մանկամկրտութեան բերուած համարներն տարակուսելի են եւ բան մը չեն ապացուցաներ։»

16. Տօքթոր Հաւեա. «Այս Սուրբ Գիրք չճանչնար երբէք զմանկամկրտութիւն։»

17. Տօքթօր Ճէֆուպայ. «Մանկամկրտութիւնը չէ յիշուած ուրեք յառաջ քան Տերտուղիանոսի ժամանակը։»

18. Ցաուլըր. «Առաքեալք կը խոստովանիմք թէ ոչ յայտնի պատուէր ունիմք եւ ոչ օրինակ ի Սուրբ Գիրս որ ապացուցանէ զմանկամկրտութիւն։»

19. Նօրթ Պրիթիշ Րիվիւ. «Զկայ երբէք մանկամկրտութեան նշոյլ ի Նոր Կտակարանի։»

20. Թէվարիխի Տինի վէ Թիլիսէյի Մէսիհիյէ (սահիֆէ 77). «Ջօճուգլարըն վաֆթիզի ըէսուլլէրին ամալը զաթիէլէրի իլէ թաստիգ օլունուպ օլունմամասը խուսուսունտա իպթիտաատէն շիմտիյէ գատար շիւպհէտէն խալի տէյիլ» տիր։ (Սահիֆէ 179). «Ջօճուգլարը վաֆթիզ էթտիրմէք վաճիպ օլտուղու իւչիւնճիւ տէհըրտէն պէրու թալիմ վէ իգրար օլունտու իսէ տէ, պու այինըն իճրաալընտա թապէշլինճի աէհրին իպթիտասընա տէք իհմալլըգ վար իտի։ Օլ վագթտան իթիպարէն մէշհուր մուալլիմլէրին իթթիֆագ իւզրէ վէրտիքլէրի նասիհաթա րիայէթէն, վէ պախուսուս վաֆթիզ օլունմայան չօճուգլարըն խէլասը շիւպհէլի իթիգատ օլունտուղունտան՝ պու այինի

իճրա էթմէք ատէթի ումումի օլուր»։

Այս երեւելի մանկամկրտական հեղինակաց վկայութիւններէն յայտնի կը տեսնուի թէ մանկամկրտութիւնը սպրդեցաւ եկեղեցւոյ մէջ երրորդ դարուն, իբրեւ հետեւութիւն այն մոլար վարդապետութեան թէ մկրտութիւնն է միջոց վերստին ծննդեան, ուստի եւ մանկունք կը կորսուին առանց մկրտութեան։

Դ. Մկրտականք կը մերժեն զմանկամկրտութիւն, զի նոքա կը հաւատան թէ մանկամկրտութիւնը պատճառ եղած է բազում վնասուց Աստուծոյ եկեղեցւոյն։

Ոմանք ի Մանկամկրտականաց երբ կը համոզուին վերոյիշեալ փաստերով թէ Սուրբ Գիրք չեն սորվեցուներ զմանկամկրտութիւն, եւ թէ այն՝ ոչ թէ Աստուծոյ, այլ մարդու պատուէր է, կ՚ըսեն. «Ի՞նչ վնաս ունի, եթէ մանկունք նուիրուին Աստուծոյ մկրտութեամբ։» Թէեւ մանկամկրտութեան ոչ Աստուածային այլ մարդկային հեղինակութեամբ եկեղեցւոյ մէջ սպրդելուն վրայ բերուած բոլոր ապացոյցներն լիուլի կը պատասխանեն այս հարցման, բայց եւ այնպէս տամք պատասխանի։

1. Մանկամկրտութիւնը վնասակար է,

զի է հակառակ գերագոյն կամացն Աստուծոյ ։ Ի՞նչ մեծ վնաս կրնայ լինել քան զանսաստել հրամանաց Ամենակալին Աստուծոյ ։

2. Մանկամկրտութիւնը վնասակար է, վասն զի եթէ այս ինչ ծնողք ըստ իւրեանց քմաց նուիրեն զմանուկներն մկրտութեամբ զոր Աստուած սահմանած է հաւատացողին համար միայն, ուրիշ ծնողք իրաւունք կ'ունենան նուիրել իրենց մանուկը՝ մասնակից ընելով զնա Տէրունական ընթրեաց, եւ այսպէս խորհուրդք եւ կարգք եկեղեցւոյն Աստուծոյ խառնակութեան մէջ կ'անցնին ։

3. Մանկամկրտութիւնը վնասակար է վասն զի կը խանգարէ զօրինաւոր կազմակերպութիւն եկեղեցւոյ ։ Ընկալեալ ճշմարտութիւն է թէ՝ «Եկեղեցին անոնցմէ միայն բաղկանալու է որ բարեպաշտութեան վստահանալի ցոյցեր կունենան ։» (Տես Բրիւս. Աստուածաբանութիւն, երես 467, եւ «Բիլիւկ ազալըղըլա զապուղ օղուլուաձագ զաբըլար» անուն տետրը) ։ Արդ, մանկամկրտութիւնն, իբրեւ դուռն տեսանելի եկեղեցւոյ, կը մուծանէ եկեղեցւոյ մէջ զմանկունս, որ չեն կարող տալ « բարեպաշտութեան

վստահանալի ցոյցեր», ուստի եւ եկեղեցին կը բաղկանայ թէ «անոնցմէ որ բարեպաշտութեան վստահանալի ցոյցեր կ՚ունենան», եւ թէ «անոնցմէ որ բարեպաշտութեան վստահանալի ցոյցեր չեն ունենար։» Այս վնասակար խառնակութիւնն է հիմն երեք որոշ դայթակղութեանց, որ սփռուած են Թուրքիոյ Աւետ. եկեղեցիներն իւրեանց հաստատութենէն մինչեւ ցայսօր։ Առաջին դայթակղութեան պատճառ եղած է «Քննութիւնն» վասն լինելոյ անդամ եկեղեցւոյ, կամ լաւ եւս ասել՝ լինելոյ հաղորդութեան անդամ։ Անդամ լինելու փափագող անձինք լինելով մկրտեալ արդէն, ուստի եւ անդամք եկեղեցւոյ, կը դժուարին քննուիլ իբրեւ ոչ մկրտեալ հեթանոսներ։ Եթէ սոքա չլինէին մկրտեալ, եւ կամ անվաւեր համարուէր մկրտութիւն նոցա, յայնժամ պիտի չառարկէին «Քննութեան» (կամ լաւ եւս ասել՝ այն ըզգուշաւոր ընթացից) դէմ որ կը խնդրէ ապացոյց աշակերտութեան, ապաշխարութեան եւ հաւատոյ նախ քան զմկրտութիւն, վասն զի պիտի տեսնէին թէ այսպիսի ընթացք համաձայն են Աստուծոյ խօսքին (Մատթ. ԺԸ. 19, Մարկ. ԺԶ.

16, Գործ. Բ. 37—41. Ը. 12, 37. ԺԸ. 8), մինչդեռ չկայ ապացոյց քննելոյ զանդամս եկեղեցւոյ նախ քան զհաղորդութիւն, բաց անձնաքննութենէ որ անհատ հաղորդականաց առանձին պարտականութիւնն է: Երկրորդ դայթակղութեան պատճառ է խնդիրը որ կը յուզուի թէ «Տէրունական Ընթրեաց մասնակցող անդամո՞ց տղայք միայն մկրտուելու են, թէ մկրտեալ Քրիստոնէից տղայք եւս:» Մկրտեալ ժողովուրդն որ զինք եկեղեցւոյ անդամ կը նկատէ «սահմանեալ եւ եղանակաւորեալ միօք մը,» չհանդուրժեր տեսնել զմերժումն իւր մանկանց իբրեւ զտղայս ոչ մկրտեալ հեթանոսաց: Դիր փոխանակ մանկամկրտութեան բուն առաքելական մկրտութիւնը որ ոչ թէ մկրտելի անձանց ծնողաց մէջ խտրութիւն կը դնէ, այլ կը պահանջէ մկրտելի անձէն աշակերտէն, ապաշխարհէն եւ հաւատէն, եւ ահաւասիկ իսպառ կ'անհետանայ այս դայթակղութիւնը: Երրորդ դայթակղութիւնը որ չէ այնչափ ընդհանուր քան առաջին երկուքը, բայց եւ այնպէս անկեղծ Աւետարանականք չփոթած են անկէ, յառաջ կու գայ զրկելէ զմկրտեալ մանկունս ի Տէրունական Ընթրեաց: Ան-

կեղծ Աւետարանականներէն ոմանք վարանեալ կը հարցունեն. «Եթէ մանկունք եկեղեցւոյ անդամ են, ընդէ՞ր չեն կրնար հաղորդ լինել Տէրունական Ընթրեաց. եւ եթէ անդամ չեն, ընդէ՞ր մկրտութիւնն որ խորհուրդ է եկեղեցւոյ՝ մատակարարուած է նոցա։» Մկրտէ չափահաս հաւատացեալները միայն եւ ահա վախճան տուիր այս անօգուտ չփոթութեանց։

4. Մանկամկրտութիւնը Վնասակար է, վասն զի կը դիւրացունէ զընդխառնումն եկեղեցւոյ ընդ քաղաքական կառավարութեան եւ ազգութեան։ Մեզ որ ականատես ենք այս ողբալի հետեւանաց մանկամկրտութեան Արեւելեան եկեղեցեաց մէջ՝ հարկ չէ խօսել երկար անոր վրայ։ Ուր որ մանկամկրտութիւնը կը տիրէ, հոն գրեթէ ամենայն ոք կը գտնէ զինք մկրտեալ ի մանկութեան, ուստի եւ ազգի, ժողովրդեան եւ կառավարութեան անդամ ըլլալուն պէս, կ՚ըլլայ եկեղեցւոյ անդամ, եւ այս կերպիւ եկեղեցին եւ քաղաքական կառավարութիւնը կը խառնուին իրար։

5. Մանկամկրտութիւնը Վնասակար է, վասն զի կ՚ընծայէ գերբնական զօրութիւն մկրտութեան, որպէս թէ

ջուրն ունէր դիւթիչ ազդեցութիւն հոգւոց վրայ։ Այն մոլորութիւնը թէ մըկրտութեան միջոցաւ վերստին ծնունդ կը կատարուի՝ յառաջ բերաւ զմանկամկրտութիւն, մանկամկրտութիւնն եւս բազմապատկեց այս մոլար վարդապետութեան ազդեցութիւնն, այնպէս որ Աւետարանականներէն անգամ ոմանք տակաւին կը գտնուին նորա ազդեցութեան տակ, եւ կ'աճապարեն մկրտել զմանկունս իւրեանց որ են մեռնելու մօտ։ Թող մանուկք չափահաս լինելով եւ հաւատալով մկրտուին ապա ծնողաց կողմանէ մկըրտութեան վրայ դրուած անհիմն յուսոյն կու տաս վերջ։

6. Մանկամկրտութիւնը վնասակար է, վասն զի կը մերկացունէ զմկրտութիւնն մեծագոյն մասէն ճշմարտութեանց որոց նշանակ է նա խորհրդաւոր կերպով։ Մանկամկրտութիւնը կ'ընէ զմկրտութիւնն աննշան արարողութիւն։ Սրբազան մատեանը կը սորվեցունէ թէ մկրտեալք կը դաւանին մկրտութեամբ իրենց հաւատքը, զթաղումն եւ զյարութիւն Տեառն, զմեռանել իւրեանց աշխարհի, զյառնել իւրեանց ի նոր կեանս, եւ զխորհրդաւոր միութիւն իւրեանց ընդ Քրիստոսի հաւա—

տոյ միջոցաւ (Գաղ. Գ. 26, 27. Հռով. Զ. 1—7. Կող. Բ. 12)։ Սակայն ո՞վ կարող է ըսել թէ մանկունք կը դաւանին մկրտութեամբ զհաւատս իւրեանց, կրնան գիտնալ զթաղումն եւ զյարութիւն Տեառն, թէ են մեռեալ աշխարհի եւ յարուցեալ ի նորոգութիւն կենաց։ Բա՛քէ, մկրտողներու եւ մկրտելոց ծնողաց յիշողութեան մէջ անգամ չեն գար քրիստոնէական մկրտութեան այս յոյժ կարեւոր նշանակութիւնք ի ժամ մկրտութեան մանկանց։

7. Մանկամկրտութիւնը վնասակար է, վասն զի կը զրկէ զմկրտեալս մկրտութեան ճշմարիտ օգուտներէն։ Ինչպէս Տէրունական Ընթրիքը, նոյնպէս մկրտութիւնն է միջոց շնորհաց, երբ օրինաւոր կերպիւ կը մատակարարուին։ Երբ մկրտեալն որ չափահաս հաւատացեալ է՝ մկրտութեամբ հանդիսաւոր եղանակաւ կը դաւանի զիւր հաւատսն, զթաղումն եւ զյարութիւն Տեառն, զմեռանելն իւր աշխարհի, եւ զյառնելն ի նորոգութիւն կենաց, եւ զնուիրումն իւր գործին Քրիստոսի, տարակոյս չկայ թէ կ'ընդունի այնպիսի տպաւորութիւններ իւր սրտին եւ մտաց վրայ, զորս չկարէ մոռնալ մինչեւ իւր

կենաց վերջը ։ Մանկութեան ժամանակ մկրտեալ անձը կը զրկուի շնորհաց այս ազդեցութիւններէն ։

8 · Մանկամկրտութիւնը վնասակար է, վասն զի լինի փորձութիւն մկրտելոյն խորհել տալով նմա թէ վերջապէս պիտի չկորսուի չմկրտեալ հեթանոսաց պէս, եւ այսպէս կ'արգելու զհետ լինելէ ճշմարիտ ապաշխարութեան, հաւատոյ եւ վերստին ծննդեան ։ Աւելի դիւրին պիտի լինէր համոզել զայսպիսիս աշխատել իւրեանց հոգւոց փրկութեան համար, եթէ չէին բնաւ մկրտուած ։

9 · Մանկամկրտութիւնը վնասակար է, վասն զի ուր կը տիրէ նա, անտի կ'արտաքսուի բուն առաքելական մկրտութիւնն որ կը մատակարարուի մկրտելոյն յետ ապաշխարելոյ, հաւատալոյ եւ վերստին ծնանելոյ ։ Մեք փորձառութեամբ գիտեմք թէ այն եկեղեցեաց մէջ ուր մանկամկրտութիւնը տիրած է՝ ընկերութեան անդամոց գրեթէ ամէնքը մկրտեալ են ի մանկութեան, եւ առաքելական մկրտութեամբ մկրտեալ բնաւ չգտնուիր · եւ եթէ ոք մկրտուի իբրեւ չափահաս հաւատացեալ, կը նկատուի այս գործն իբրեւ ամօթալի եւ նորաձեւ ինչ, քան

իբրեւ սրբազան պարտականութիւն, եւ այսպէս մարդու պատուէրը, քան Աստուծոյ պատուէրը նախամեծար համարուած է այն եկեղեցեաց մէջ։ Թողլով մանկամկրտութեան ուրիշ շատ վնասները, կ'ըսեմք, միթէ վերոյիշեալ վնասները բաւական պատճառ չե՞ն դադրեցնելու անմիջապէս զմանկամկրտութիւն։ Եթէ մկրտութեան համար Աստուծմէ տրուած պատուէրին անհնազանդ լինելն այսչափ վնասուց աղբիւր է, ո՛րչափ նախանձով նկատուելու են Աստուծոյ այն պատուէրներն որ ամենափոքր համարուած են։

Ե. Մկրտականք կը մերժեն զմանկամկրտութիւն, եւ կը սորվեցունեն որ այսպէս ապօրինաւոր մկրտեալք՝ մկրտուին դարձեալ առաքելական օրինաւոր մկրտութեամբ, զի առաքեալք մերժեցին չափահաս հաւատացելոց անգամ ապօրինաւոր մկրտութիւնը, եւ միւսանգամ մկրտեցին զնոսա (Գործ. ԺԹ. 1—6)։

Բիւրակն ասէ. «Մեք գիտեմք որ... չափահասներն մկրտելն շատ վերջերս երեւան ելան։» Պատուական Բիւրակն պէտք է յիշել թէ Պապականք եւ հին Արեւելեան եկեղեցիք նոյնը կ'ըսեն Աւետարանական եկեղեցեաց համար, կար-

ծելով թէ Աւետարանականաց կրօնքը Լուտերի հնարքն է ։ Սակայն Աւետարանականք կը պատասխանեն թէ ցորչափ կրօնը զոր իրենք կը դաւանին Նոր Կտակարանի կրօնքն է, ուրեմն այնչափ հին է որչափ Նոր Կտակարանը ։ Պատասխանը զոր Մկրտականք կու տան՝ քան զայս տարբեր չէ ։ Քանի որ հաւատացեալները միայն եւ ոչ ուրիշները մկրտելու խորհուրդ է Մկրտութիւնը զոր Նոր Կտակարանը կ'ուսուցանէ, չափահասներ մկրտելն այնչափ հին է որչափ որ Նոր Կտակարանը ։ Պատմական ապացոյց կայ թէ ոչ միայն Մկրտական բարեկարգիչք մեծ դեր խաղացած են վեշտասաներորդ դարու բարեկարգութեան մէջ, այլ բարեկարգութենէն դարեր առաջ Մկրտական ժողովրդոց խումբեր երկրպագած են Աստուծոյ ըստ Աւետարանական դրութեան ։

Զ. Մկրտականք կը մերժեն զմանկամկրտութիւն, վասն զի կը հաւատան թէ մկրտութեան օրինաւոր մատակարարութիւնը կը նպաստէ Աստուծոյ եկեղեցւոյն շինութեանը ։

Կան մարդիկ որ համոզուած են թէ մանկամկրտութիւնը ոչ թէ Աստուծոյ այլ մարդու պատուէր է, եւ թէ անոր

գործադրութիւնը վնասակար եղած է Աստուծոյ եկեղեցւոյն եւ ճշմարիտ բարեպաշտութեան ; սակայն կարեւոր չեն համարիր նաեւ առաքելական մկրտութիւնն ըսելով թէ «այսպիսի արտաքին արարողութիւն մը ոչ մեծ կարեւորութիւն ունի եւ ոչ հոգեւոր օգուտ»։ Այսպիսիներէն խնդրելով որ կարդան ուշի ուշով մեր առաջին գործը որ կը ցուցնէ «թէ ինչ դիրք ունի մկրտութիւնը Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ,» սա դիտողութիւնները կ'ընեմք հոս. Եթէ «արտաքին արարողութիւն» ըսելով կ'ուզեն հասկցունել մկրտութեան տեսանելի գործողութիւնն, առանց մկրտելոյն ապաշխարութեան եւ հաւատոյն, առանց այն կենսատու ճշմարտութեանց զորս մկրտութիւնը կը նշանակէ խորհրդաւոր եղանակաւ, եւ առանց նըկատելու այն գերագոյն էակն որ կը պատուիրէ զմկրտութիւն, մեք եւս անոնց հետ միաբան կ'ըսեմք թէ այս օրինակ մկրտութիւնն է բոլորովին անօգուտ արտաքին արարողութիւն։ Սակայն յիշելու եմք թէ անօգուտ արտաքին արարողութիւններ են նաեւ Տէրունական Ընթրեաց մատակարարութիւնը, հրապարակական հոգեւոր պաշտամունք, ա-

ղօթք, ընթերցմունք, քարոզութիւնք եւ երգեցողութիւնք, եւ կրօնքին բոլոր տեսանելի մասունք, եթէ անջատուին ասոնք իւրեանց հոգեւոր նշանակութիւններէն եւ գործադրուին առանց կենդանի հաւատոյ եւ անկեղծութեան։ Եթէ կ'առարկուի ընդդէմ մկրտութեան թէ ունի արտաքին մաս որ ջրով կը կատարուի պարզ եղանակաւ, պարտ կը համարիմք իմացունել թէ առարկողք կը գըտնուին այնպիսի իմն սկզբան տակ որ անկարելի կ'ընէ բոլորովին գործնական կրօնքը եւ բարոյական կենաց արդիւնքը։ Նախ՝ այն սկզբունքը կը մաքառի ճշմարիտ կրօնքին ոգւոյն, որ է բացարձակ հնազանդութիւն պատուէրին Տեառն, մինչեւ իսկ եթէ չկարեմք գիտնալ այդ պատուէրին ներքին կարեւորութիւնը եւ հոգեւոր օգուտը։ Եթէ ապացուցուի թէ յարուցեալ Տէրն, որոյ տրուած էր «Ամէն իշխանութիւն... յերկինս եւ յերկրի,» պատուիրեց իւր եկեղեցւոյն իբր մշտնջենական կանոն մկրտել ջրով բոլոր անոնք որ կ'ապաշխարեն եւ կենդանի հաւատով կը հաւատան ի Նա, մեր սրբազան պարտականութիւնն է կատարել զայն իբրեւ բարձր կրօնական պաշտօն, եթէ

չգիտնամք եւս թէ ինչ է այդ տարարողութեան հոգեւոր օգուտն եւ ներքին կարեւորութիւնը ։

Ո՞վ կարէ ցուցնել ճշգիւ եւ առանց տարակուսի թէ ինչու համար տիեզերաց գթած Հայրն կը պատուիրէ որ մարդիկ հաւատան իր որդւոյն արիւնալի Քաւութեան, ուրկէ զի կարենան փրկուիլ ։ Ի՞նչ է Քաւութեան հաւատալուն ընդածին կարեւորութիւնը եւ օգուտը․ գիտեմ որ Աստուածաբանք այլեւայլ գաղափարներ յայտնած են այս հարցման պատասխանելու ճգամբ, սակայն նոցա անհամաձայնութիւնը կ'ապացուցանէ թէ դեռ կարող եղած չեն գտնել իւրեանց հունաւոր եւ սահմանափակ մտքով թէ ինչ է ընդարոյս կարեւորութիւնը եւ օգուտը զոր Քաւութեան հաւատալն ունի մարդոց փրկութեան համար ։ Սակայն ոչ մի Քրիստոնեայ կ'ուրանայ թէ Քաւութիւնն է հիմն Քրիստոնէական կրօնի ։ Արտաքսէ Քաւութեան վարդապետութիւնն հաւատալեաց ցանկէն, եւ ահա հիմնայատակ կործանած պիտի գտնես Քրիստոնէութեան փառաւոր տաճարը ։ Մարդկօրէն տեսութեամբ մեր չտեսնելէն Քաւութեան կարեւորութիւնը եւ օգուտը չհե-

տեւիր թէ մերժելու ենք այն վարդապետութիւնը։ Այս եւ ասոր նման յոյժ կարեւոր ճշմարտութեանց համար բարեպաշտ Քրիստոնէին պարտականութիւնն է հնազանդել մանկական վստահութեամբ որ ինչ կը հրամայուի գերագոյն էակէն թէ՛ գիտնայ այն հրամանաց կարեւորութիւնը եւ օգուտը եւ թէ՛ ոչ։ Հանճարեղ եւ բարեպաշտ Քրիստոնէին պարտքն է նախ ստուգել թէ այս ինչ պատուէրը կու գա՞յ ուղղակի յԱստուծոյ, եւ զայս գիտնալէն ետքը, իւր նախնական եւ սրբազան պարտականութիւնն է կատարել զայն մանկական վստահութեամբ, եւ ոչ թէ հարցունել. «Ի՞նչ կարեւորութիւն եւ օգուտ ունի այս պատուէրին կատարումը։» Արդարեւ հաճելի, միանգամայն շահաւոր է մեր հոգեւոր կենաց՝ գիտնալ զպատճառ եւ զկարեւորութիւն Աստուածային պատուիրանաց որ կը տրուին մեզ, եւ թէ կան պատուէրք որոց կատարման օգուտներուն եւ կարեւորութեանը կրնամք հասու լինել մասամբ իւիք, սակայն կը կատարենք այն պատուէրները, ո՛չ թէ վասն զի անոնց ընդաբոյս կարեւորութիւնը եւ օգուտը կը զգամք, այլ վասն զի կը փափաքինք հնա-

զանդել զնոսա տուող գերագոյն Էակին։ Ճշմարիտ կրօնասիրութեան ոգին է բացարձակ հնազանդութիւն Տեառն։ Եթէ մկրտութեան պատուէրը տրուած է Աստուծմէ, մարդկօրէն տեսութեամբ թէ՛ տեսնեմք անոր կարեւորութիւնը եւ օգուտը, եւ թէ՛ ոչ, թէ՛ այն լինի արտաքին արարողութիւն մը եւ թէ՛ մտաւորական գործողութիւն մը, մեր նախնական եւ սրբազան պարտականութիւնն է կատարել զայն։ Ստուգելէ ետքը թէ մկրտութիւնն է Աստուածային պատուէր, առարկութիւնը զոր կ՚ընեն ոմանք անոր օրինաւոր կերպով կատարուելուն դէմ, վասն զի մարդկօրէն տեսութեամբ արտաքին արարողութիւն է այն եւ չունի կարեւոր երեւոյթ, կը ցուցնէ այնպիսի դիմադարձ ոգի ընդդէմ կրօնի, որ կը հակառակի ոչ միայն մկրտութեան այլեւ Քաւութեան վարդապետութեան եւ Քրիստոնէական կրօնին բոլոր այն էական վարդապետութեանց, որոց ընդաբոյս կարեւորութիւնը եւ օգուտները կարող չեմք տեսնել մեր անձուկ տեսութեամբ։ Այս ոգին ընդդէմ կրօնի չկրնար երբէք պատրուակել այն պատճառանաց տակ թէ «Մկրտութիւնը չէ էական պատուէրնե-

յուն կարգը ,» վասն զի Աստուածային Բանը կ՚ըսէ անոնց թէ , «Ով որ ի սակաւուն հաւատարիմ է՝ ի բազմին եւս հաւատարիմ է · եւ ով որ ի սակաւուն անիրաւ է՝ ի բազմին եւս անիրաւ է» (Ղուկ · ԺԶ · 10) ։ «Երբ մարգարէն քեզի մեծ բան մ՚ըսէր՝ պիտի չընէիր · հուր մնաց որ անիկա քեզի՝ Լուացուէ եւ պիտի մաքրուիս , ըսաւ» (Դ Թագ · Ե · 13) ։

Երկրորդ , եթէ մկրտութիւնը համարուելու է «ոչ կարեւոր» վասն զի է արտաքին խորհրդաւոր նշան որ կը ցուցնէ հոգեւոր եւ բարոյական ճշմարտութիւններ եւ վիճակներ , ապա «ոչ կարեւոր» համարուելու են նաեւ բոլոր ուրիշ արտաքին նշաններ որ կը ցուցնեն կրօնական եւ բարոյական ճշմարտութիւններ եւ վիճակներ։ Սակայն ի՞նչ կը մնայ մեր հոգեւոր եւ բարոյական կենաց մէջ եթէ արտաքսենք անոնցմէ բոլոր արտաքին նշանները ։ Ի՞նչ ունինք մեք այս սահմանաւոր կենաց մէջ որ արտաքին նշաններով չյայտնուիր ։ Ո՞չ ապաքէն մեր բոլոր հրապարակական կրօնական պաշտամունք , բարոյական վարք եւ խօսք են արտաքին նշաններ որ կ՚ածեն ի յայտ հոգւոյն ներքին վիճակները։ Անարգենք Տէրունական Ընթրիքը յա-

բում հացի եւ գինւոյ արտաքին նշաններով կը ցուցուին այն հոգեւոր զգացմունք զորս կը սնուցանեն հաղորդականք վասըն մահուան եւ անհուն սիրոյ Տեառն: Համարի՛մք չնչին գործողութիւններ ըղհրապարակական ընթերցմունս եւ զքարոզութիւն Աստուածային բանին, զաղօթս եւ զերգեցողութիւնս, վասն զի ասոնց ամէնքը կը կատարուին արտաքին նշաններով, որ յօդեալ են մարմնեղէն լեզուի կերպ կերպ նիւթական շարժումներէն, եւ պէս պէս գեղգեղեալ ձայներէ որ օդոյն մեքենական ճօճումներէն կը յօրինուին: Կարեւորութիւն չտամք Կիրակւոյ պահպանութեան, վասն զի անոր մէջ ամէն գործ զոր կը կատարենք՝ է բոլորովին արտաքին նշան, եւ կը կազմուի նիւթական շարժումներէ: Քրիստոնեայ խանութպանը Շաբաթ իրիկուն կ'առնու իւր մարմնեղէն ձեռաց մէջ նիւթական բանալի մը եւ կ'աղխէ նիւթական խանութին նիւթական դուներն արտաքին գործողութեամբ, եւ կ'երթայ իւր նիւթական տունը: Յաջորդ օրը կը մնայ նորա խանութը փակեալ, եւ մարմնաւոր ձեռքը դադարեալ այն մեքենական գործերէն որ կը կատարուին նիւ-

փակման դրամից եւ վաճառական փոխանա-կութեան, այսինքն՝ «տուր եւ առոյ» համար: Կ'անցունէ օրուան մի մասն իւր տան մէջ՝ կարդալով մարմնեղէն շըր-թամբք եւ լեզուաւ (որ նոյնպէս կը յօ-րինեն օդոյն մէջ նիւթական ձօձումներ) իւր թղթէ եւ մելանէ շինուած Աստուա-ծաշունչն եւ աղօթելով, եւ օրուան մը-նացած մասին մէջ կ'երթայ մարմնեղէն ոտից մեքենական շարժմամբ ի նիւթեղէն տունն Աստուծոյ, եւ կը կատարէ նման այնմ զոր կատարեց իւր տան մէջ, պաշ-տօններ մարմնեղէն շրթամբք եւ լեզուաւ, եւ այսպէս կ'անցունէ ամբողջ օրը զոր կը յորջորջեմք «Կիւրակի», եւ գործը զոր կ'ընէ՝ «Պահպանութիւն կիւրակւոյ»: Արդարեւ կրնայ ծաղրելի թուիլ այս նկարագրութիւնը, սակայն մանրաքննին եւ հանճարեղ անձի մը համար է ճշգրիտ նկարագիր ճշմարտութեան:

Եթէ այսպէս մուծանեմք ի բարոյական աշխարհ տեսանելի խորհրդաւոր նշանները անարդելու սկզբունքը, կը փութացունեմք մարդկային ընկերութեան կործանումը: Ի՞նչ են ստախօսութեան, հայհոյութեան եւ զրպարտութեան այն մասերն որ մեր դատողութեան տակ կ'իյնան, եւ զորս

կը դատապարտեմք իբրեւ յանցանք եւ անբարի բարք. ո՞չ ապաքէն արտաքին եւ մեքենական գործեր են որ կը կատարուին մեքենական ճօճմամբ զոր կը գործեն օդոյն մէջ մարմնեղէն չրթունք եւ լեզուն: Ի՞նչ են այն տարերք ահաւոր ոճրին սպանութեան եւ հարցափորձից եւ քննութեանց որ կ'լինան մեր դիտողութեան տակ, եւ որոց վրայ յենլով դատաւորք՝ կ'արձակեն ահաւոր վճիռներ մարդասպանին գլխոյն. ո՞չ ապաքէն մեքենական գործեր են որ կը կատարուին մարմնեղէն անդամօք եւ լեզուաւ: Ի՞նչ են խոստովանութիւնք զորս յառաջ կը բերեն ոճրագործին մարմնեղէն չրթունք եւ լեզուն, ի՞նչ են վկայութիւնք որ նոյնպէս վկայից մարմնեղէն չրթամբք եւ լեզուօք կը հաստատուին, ո՞չ ապաքէն նոյնպէս արտաքին մեքենական գործեր: Եթէ արտաքին նշաններն անպիտան բաներ են, մեր մարմիններն եւ նոցա բոլոր շարժմունք բոլորովին մերժուելու են, զի նոքա ոչ այլ ինչ են եթէ ոչ արտաքին նշաններ որ կը յայտնեն հոգւոյն ներքին վիճակները: «Բայց,» ըսէ թերեւս ոք, «Մեք կարեւոր կը համարիմք Տէրունական Ընթրիքը, Աստուածային

Բանին հրապարակական ընթերցումը եւ քարոզութիւնը, հրապարակական աղօթներ եւ երգեցողութիւն, կիրակւոյ պահպանութիւնը եւ մեր մարմնոյն այլ եւ այլ գործերը, կը մեղադրեմք յոյժ ստախօսութիւնը, հայհոյութիւնը զրպարտութիւնը, մարդասպանութիւնը եւ այլ մոլութիւններ եւ ոճիրներ, ոչ թէ անոնց արտաքին նշաններուն համար, այլ այն արտաքին նշաններով յայտնուած ներքին եւ հոգեւոր վիճակներուն եւ ճշմարտութեանց համար։» Ճիշդ այսպէս կ'ըսենք նաեւ մենք, թէ «Կարեւոր կը համարինք մկրտութիւնը ոչ թէ նորա արտաքին նըշաններուն եւ արտաքին գործերուն համար, այլ նովաւ յայտնուած ներքին եւ հոգեւոր ճշմարտութեանց եւ գործոց համար։» «Սակայն,» ըսէ թերեւս ուրիշ մը, «Ձեր օրինակներուն մեծագոյն մասը կը վերաբերին այնպիսի արտաքին նըշաններու որ բնութեան օրինօք կապեալ են ներքին եւ հոգեւոր վիճակներու հետ, մինչ մկրտութիւնն է յայտնեալ պատուէր։» Այս առարկութիւնը չվերաբերիր հարկաւ մեր այն օրինակներուն որ կը վերաբերին հրապարակական ընթերցման եւ քարոզութեան Աստուածային

Բանին, հրապարակական աղօթից եւ երգեցողութեանց, կիրակէի պահպանութեան եւ Տէրունական Ընթրեաց, զի ասքա, մկրտութեան պէս, կը վերաբերին յայտնեալ կրօնից։ Գալով այն արտաքին նշաններուն որ «բնութեան օրինօք կապեալ են ներքին եւ հոգեւոր վիճակներու եւ ճշմարտութեանց հետ,» կը հարցունեմք ի՞նչ է բնութեան օրէնք․ ո՞չ ապաքէն այն եղանակը որով կը յայտնէ բնութեան Արարիչն իւր գերագոյն կամքը բնական աշխարհի մէջ․ եւ ի՞նչ է յայտնեալ կրօնք․ ո՞չ ապաքէն այն եղանակը որով կը յայտնուի նոյն Արարչին կամքը գերբնական աշխարհի մէջ։ Եթէ Արարիչն կը կամի թէ մեր մարմնոյն կերպ կերպ շարժմունք եւ մեր խօսք լինին արտաքին նշաններ որ ցուցնեն մեր հոգւոյն ներքին վիճակը եւ հոգեւոր ճշմարտութիւններ, եւ մեք պարտական եմք յարգել խոնարհութեամբ անոր այս օրէնքը, ո՞չ ապաքէն անարգելն զօրէնս Մկրտութեան մեծ յանդգնութիւն եւ ապստամբութիւն է նոյն օրէնսդրին դէմ որ կը կամի թէ գերբնական կրօնի մէջ Մկրտութեան արտաքին նշանները եւ արարողութիւնները ցուցնեն անձին ներքին հոգեւոր

վիճակը եւ Քրիստոնէական կրօնին էական ճշմարտութիւնները ։

Երբ Աստուած կը խօսի, մեր սրբազան պարտքն է խոնարհութեամբ ունկն դնել նմա, ոչ թէ հարցունել թէ ուստի՛ կուգայ այն ձայնը, բնակա՞ն աշխարհէն թէ գերբնականէն ։

Երանելի են նոքա որ կը նկատեն Աստուածաշունչն իբրեւ կատարեալ եւ ամենաբաւական կանոն հաւատոյ եւ վարուց ։

Վ Ր Ի Պ Ա Կ

Երես	Տող	Սխալ	Ուղիղ
13	1	Հռով. ԺԳ	Հռով. ԺԶ.
15	11	Սաղ. ԺԹ	Սաղ. ՁԹ.
17	1	ուխտը որ սերմն	ուխտը սերմն
19	13	37, 38	38, 39
31	13 և 14	Մատթ. ԻԸ. 18.	Մատթ. ԻԸ. 19.
38	8	Բաղդ. ԺԶ.	Բաղդ. ԺԱ.
»	»	ԺԶ. 13—15,	ԺԶ. 13—16,
42	19 և 20	երկրորդ	երրորդ
48	27	Մատթ. ԺԸ	Մատթ. ԻԸ